

Sanatoriebarn

Ved Nasjonalt medisinsk museum ved Norsk Teknisk Museum i Oslo var det vinteren 2009 en utstilling kalt Vonde minner. Den handlet om barn som var innlagt i tuberkulosesanatorier i 1940-, 50- og 60-årene. Jeg var innlagt i ni måneder ved Grefsen sanatorium i 1954–55. Utstillingen brakte minnene tilbake.

I forbindelse med utstillingen hadde museet samlet historiene til 13 av barna som var innlagt i denne perioden. Noen av historiene har også vært omtalt i mediene, og Aftenposten hadde høsten 2008 flere artikler om hvordan barna opplevde sanatorieoppholdet.

I 1950 var det nesten 5 500 institusjonsplasser for pasienter med tuberkulose i Norge. Bare Grefsen sanatorium var forbeholdt barn. Det var til enhver tid omtrent 40 barn på sanatoriet. I alt bodde det fra 1909 til 1970 rundt 2 600 barn på barne-sanatoriet, som var drevet av Oslo Sanitetsforening (1). De fleste barna var innlagt i 1–3 år. For mange var sanatoriet langt hjemmefra.

Tuberkulose var den gang en stigmatiserende sykdom. Å være barn og ha tuberkulose gjorde deg dobbelt sårbar. Sykdommen ble forbundet med fattigdom og urenslighet. Jeg hadde to eldre brødre som ikke ble syke.

Grefsen sanatorium

Sykdommen ble oppdaget da jeg testet positivt på pirquetprøve i 1953. Først ble det forsøkt behandling hjemme, med kur på glassverandaen, men det førte ikke til noen bedring. Innleggelse på sanatorium ble derfor eneste utvei.

Jeg var sju-åtte år gammel den gang jeg var pasient ved Grefsen sanatorium. I forbindelse med utstillingen fant jeg frem igjen brev jeg hadde sendt hjem i løpet av oppholdet og en almanakk som jeg hadde gjort notater i. Det var mange år siden sist jeg hadde bladd i dette.

Almanakken inneholder daglige notater fra rundt jul 1954 til slutten av mars 1955. Notatene er stort sett den daglige menyen. Jeg kan ikke vurdere kostholdet opp mot hva andre spiste på denne tiden, men det viser variasjon mellom fisk og ulike typer kjøttretter. Ellers har jeg notert besøkene, at jeg ble flyttet fra annen til første etasje, at vi hadde søndagsskole, at Jens Petter og jeg var venner, de tre gangene jeg tok bronkoskopi, som var en smertefull opplevelse, og noen tilfeller av straffekur. Jeg har også

notert at vi fikk PAS hver dag unntatt søndag. PAS er forkortelse for paraaminosalisylsyre, som var den behandlingen vi fikk den gang. Vi måtte kure hver dag, dvs. vi lå mange barn ved siden av hverandre i en paviljong som var åpen slik at vi fikk frisk luft. Ofte klarte vi ikke å ligge stille lenge om gangen, og hvis det ble bråk, ble vi straffet med ekstrakur. Mange av oss følte oss ikke syke, og det var vanskelig å ligge stille lenge om gangen.

De fleste brevene er udatert, og de handler stort sett om det barn er opptatt av – om leker som jeg ønsket meg, om hva vi fikk til middag og om små dagligdagse hendelser. Noen av brevene gjengir nøyaktige angivelser av vektøkning, at jeg har gått opp 4 hg fra 21,4 kg til 21,8 kg. Vekten var viktig, å legge på seg tydet på at en var blitt bedre.

To brev skiller seg ut. Begge er korte. Det ene meddeler «Jeg vil hjem», mens det i det andre står «Jeg har det bra. Jeg vil ikke hjem». Siden ingen av dem er datert, vet jeg ikke hvilket som er skrevet først. Mange har

stått frem med vonde historier fra oppholdet ved Grefsen. Jeg husker ingen slike negative opplevelser utover at vi fikk straffekur. Jeg ser ikke bort fra at jeg ble pålagt å skrive brev nummer to etter at det første var sendt.

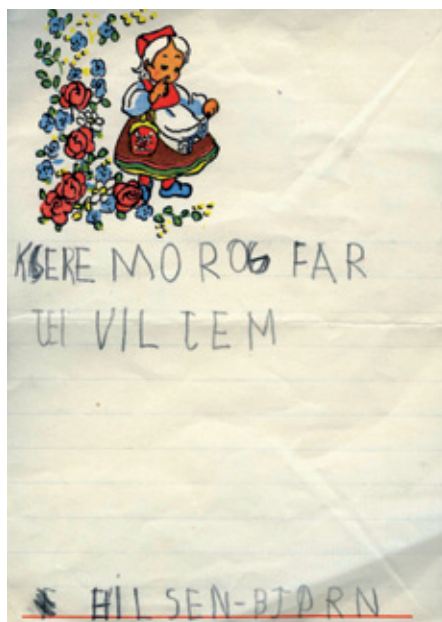
Det var et stramt regime på sanatoriene, og det var ikke rom for besøk på hverdage. Vi fikk bare besøk én time hver søndag, og jeg var heldig som hadde foreldrene mine i nærheten. Mange fikk sjelden eller aldri besøk. Foreldrene mine hadde gjerne med seg frukt og annet som vi ikke fikk på sykehuset, men det ble tatt fra oss med begrunnelsen om at det skulle deles på alle barna.

Jeg fikk noen ganger besøk i det skjulte. Sanatorieeiendommen var stor, og jeg husker at jeg noen ganger snakket med mor gjennom gjerdet. Men slike besøk medførte alltid en viss engstelse for å bli oppdaget.

Rikshospitalets barneavdeling

Foreldrene mine var misfornøyde med at jeg ikke ble frisk og ville derfor ha meg over til Rikshospitalet. Etter ni måneder på Grefsen sanatorium fikk de meg overført til barneavdelingen der.

Å få meg over på Rikshospitalet var ikke enkelt. Det måtte skje ved at de skrev meg ut for så å få meg innlagt på Rikshospitalet. Forklaringen jeg fikk, var at legene på Rikshospitalet ikke uten videre kunne be om at jeg ble overført. Man kan jo stille spørsmål

Første brev til mor og far?

Andre brev til mor og far?

om hvorfor legene ikke kunne komme til en felles beslutning om hva som var beste behandlingen for et barn og legge prestisjen til side. Foreldrene mine måtte lyve både for meg og for legene på Grefsen for å få meg over til Rikshospitalet. Pleierne har nok heller ikke likt at jeg skulle skrives ut. De kan ha oppfattet det som et nederlag at foreldre ville ta ut et barn som har vært innlagt i ni måneder uten å bli frisk. Jeg fikk ingen hjelp den dagen jeg skulle skrives ut. Legekontoret lå i en annen bygning enn der jeg bodde, og jeg måtte selv hente papirene mine.

Jeg trodde jeg skulle hjem etter ni måneder på sykehus, men istedenfor å bli kjørt hjem ble jeg tatt med på en tur i Oslo. For å dempe skuffelsen var vi i Holmenkollen og på Frammuseet, og vi var sammen en hel dag.

Rikshospitalet var en annen verden. Hvordan kunne to sykehus, som bare ligger noen kilometer fra hverandre, være så forskjellige? Rommet var lyst og luftig, med vid utsikt over Oslo. Vi var færre barn på rommet, og pleierne hadde mer tid til hvert barn. Overgangen ble opplevd som så positiv at jeg senere alltid har tenkt at jeg fikk besøk hver dag. Men det skal først ha vært etter en internasjonal kongress i Stockholm for barneleger i 1954 at det ble åpnet for daglig besøk på barneavdelingen (2). Leif Salomonsen (1898–1972), professor i pediatri og klinikkssjef ved barneklubben, deltok på denne kongressen og skrev i en artikkel i Tidsskriftet at kongressen ble holdt i september 1954 (3). Jeg var innlagt fra mars til mai og kan bare ha fått besøk to ganger i uken, som var ordningen før omleggingen.

Var det engstelse for at barna skulle bli urolige, eller var det for å gjøre det enklere for dem selv at personalet på Grefsen bare aksepterte besøk én dag i uken? Mange mente at det skapte unødvendige forstyrrelser når barna fikk besøk. Brevene og notatene i almanakken sier noe om utviklingen i synet på barn og barns rettigheter i sykehus de siste 50 årene.

Bjørn Oscar Hoftvedt

bjorn.hoftvedt@legeforeningen.no
Geitmyrsveien 7B
0171 Oslo

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Sandvig J. Utsatt for stadige overgrep på Sanatoriet. Aftenposten 16.10.2008. www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2715571.ece [4.2.2009].
2. Grindaker KE. Utviklingen av den pediatriske sykepleien. I: Lie SO, red. For syke barn i 100 år: Barneklubben, Rikshospitalet, 1893–1993. Oslo: Rikshospitalet, 1993: 81.
3. Salomonsen L. Barn på sykehus. Tidsskr Nor Lægeforen 1954; 61: 713–4.

Manuskriptet ble mottatt 6.2. 2009 og godkjent 26.2. 2009. Medisinsk redaktør Erlend Hem.

«Scavenger» – fjerner det som er uønsket

Det mangler en god norsk oversettelse av «scavenger», et begrep som er mye brukt i biomedisinen. En dekkende betegnelse kan være «fjerner», men brukt om celler er muligens «rengjøringsceller» det beste uttrykket.

«Scavenger» er et ord som stadig oftere dukker opp i biomedisinsk faglitteratur, gjerne i uttrykk som «NO scavenger», «scavenger cells» og «scavenger receptors». Selv om det mellom fagfolk kan falle naturlig å bruke de engelske uttrykkene også når man uttrykker seg på morsmålet, er det ønskelig å ha aksepterte og akseptable norske betegnelser. Mange velger å «fornorske» de engelske ved å snakke og skrive om «scavengere», «scavenger-celler» og «scavenger-reseptorer», men dette er ikke tilfredsstillende, siden «scavenger» er et ord som ikke er særlig opplysende for mange norske lesere og tilhørere.

Hva bør de norske betegnelsene være? Ifølge Merriam-Websters Dictionary betyr «scavenger» blant annet «åtseldyr», men betegner også en kjemisk aktiv forbindelse som gjør en uønsket kjemisk forbindelse ufarlig eller fjerner den. Ordet har for øvrig et interessant opphav – det stammer fra mellomengelsk «skaweger», som betyr tollinnsamler eller tollbetjent. Lenger tilbake i tiden finner vi det gammeltyske «scouwon», som betyr å se eller å se på og som sikkert er beslektet med det norske «skue».

Siden f.eks. en «NO scavenger» er en forbindelse som fjerner eller inaktiverer NO, vil det være naturlig å kalle en slik forbindelse «NO-fjerner» på norsk. I tråd med dette kunne man kalle en «scavenger cell» «fjerningscelle» og en «scavenger receptor» «fjerningsreseptor». Et problem med disse betegnelse er at de fleste tilsvarende ord også sier noe om hva som fjernes (f.eks. hårfjerningskrem). En slik spesifisering er vanskelig å gjøre for denne typen celler og reseptorer, da begge grupper fjerner en rekke forskjellige ting. Av denne og andre grunner er nok bedre alternativer «avfallscelle» og «avfallsreseptor». Selv synes jeg «rengjøringscelle» og «rengjøringsreseptor» er enda bedre. Disse uttrykkene sier kanskje ikke så mye om hva disse cellene og reseptorene spesifikt gjør, men de engelske originalbetegnelsene er jo også mer maleriske enn egentlig beskrivende.

Tom Kristensen

tom.kristensen@imbv.uio.no
Institutt for molekylærbiologi
Universitetet i Oslo

Illustrasjonsfoto © Dag G. Nordsveen/Samfoto